

LITERATUUR EN KUNST

Literair-meesterwerk.

A. den Doolaard, De Herberg met het Hoefijzer. Amsterdam, N.V. Em. Querido's Uitg. Mij., 1933.

Meer dan eens heb ik in ons blad geschreven over het werk van A. den Doolaard.

In de artikelenreeks over het nieuwste proza (nr's 23-41 van den vorigen jaargang), alsook bij de bespreking van verschillende van zijn boeken, is hij op den voorgrond gekomen als de auteur van het vitalisme, dat, naar de indertijd reeds geciteerde definitie van Dirk Coster, is „de drang, om, door alle verschijnselen van 't leven heen, zich over te kunnen geven aan den onbenaambaren en onbenaamden levensgloed, die verborgen door dit leven stroomt gelijk de groeikracht door de vormen der natuur”. In alles wat Den Doolaard schreef was hij de echte vitalist, die dien levensgloed zocht en in fel-plastische vormen tot uitdrukking bracht.

Intusschen is Den Doolaards werk niet een beoefenen van het vitalisme als literaire richting. Integendeel. Meer dan eens heeft hij onomwonden verklaard, dat hij voor de „richting” van het vitalisme, die door Marsman is ingezet en van lieverlee verdorde, gelijk Anton van Duinkerken heeft gezegd, „tot een gekanker zonder hartstocht naast een weemoed zonder mannelijkheid”, niet de minste belangstelling heeft. Het vitalisme is bij hem niet een theorie, maar levenspraktijk, niet een esthetische vorm, maar levensinhoud. Hij is de vitalist van professie, die er op uittrekt, altijd weer, alleen maar om in zwerven en zwoegen aan zijn leefdrang den vrijen teugel te vieren.

De ondergrond van Den Doolaards vitalisme is dan ook een geheel andere, dan het intellectuaalisch doorvorschen van de levensverschijnselen, om „het werkelijke leven” te vinden — een streven, dat door Van Duinkerken is gequalificeerd als „het propageeren van den stalmest in de letterkunde” —; het is precies het omgekeerde van intellectuaalisme, namelijk een hang naar romantiek.

Bij eersten indruk klinkt dat vreemd: men zou geneigd zijn te verwachten dat de „operatieve chirurgie van het leven”, die de nieuwste proza-literatuur is, alle romantiek heeft uitgebannen. Maar wie zoo denkt, vergist zich. 't Is juist een van de karakteristieke van den reportage-roman en het filmische boek der nieuwe zakelijkheid, dat er zulk een sterk-romantische trek doorheen loopt. Veel meer dan tien of vijftien jaar geleden is de romantiek element van het artistieke proza. Er zijn onder de nieuwste romans boeken die volop-romantisch zijn: „De Stille Plantage” van Albert Helman b.v. of „Dokter José droomt vergeefs” van Theun de Vries; en zelfs bij echte modernisten als Marsman en Slauerhoff vinden we de romantiek, getuige „De dood van Angèle Degroux” en „Het verboden Rijk”. Temidden van de nuchterheid van het nieuw-zakelijke bloeit de romantiek allerwege weer op, omdat ze is de beantwoording van een verlangen, dat bij schrijvers en lezers leeft en blijft leven: ze ontstaat van-binnen-uit.

Meer nu dan bij anderen is dat bij Den Doolaard het geval, zoozeer, dat men zou kunnen spreken van een vluchten uit de werkelijkheid. Uit de problemen en de moeilijkheden van het dagelijkse leven trekt hij weg, de verre vrijheid in: en wat hij zoekt is de romantiek, is, zooals gezegd is, „het rijk van de 1001-nacht-vertellingen”, dat wijd en groot zich uitstrekt over de schemering van bergbosschen en de afgeslotenheid der valleien. Duidelijk bewezen dat zijn vorige boeken: „Van Ski en Propellor”, „De laatste ronde”, „De Druivenplukkers”, „De wilden van Europa”. Ze vertoonen, wat hun romantischen inslag betreft, een stijgende lijn. En die lijn bereikt zijn hoogste punt in het nieuwste boekje „De Herberg met het Hoefijzer”.

Inderdaad: het hoogste punt.

Want ofschoon het klein is van omvang en van postuur, geloof ik dat het brengt de volle ontplooiing van Den Doolaards talent. Het verenigt al de eigenschappen, die dezen Auteur onder de jongeren deden opvallen en die elk van zijn geschriften meer dan gewone aandacht deed vinden.

Vooreerst is het weer een zwerversboek. Evenals „De Wilden van Europa” leidt het naar het onbekende en onbeminde land van den Balkan, en dan naar een van zijn afgelegenste oorden, het bergland van Noord-Albanië, waar de nieuwgeordende regering nog maar nauwelijks is binnengedrongen.

Dan is het weer puur-romantisch. Die romantiek leeft in de donkere bosschen en de zwijgende bergnatuur, maar leeft ook in de menschen, de woeste Malissoren, die van zichzelf getuigen: onze rijkdom dat zijn onze uienakkers niet, noch onze bergweiden, waar het gras soms halverwege den zomer al verbrandt... ons echt bezit dat zijn onze eer

Bentheim en Oost-Friesland heeft dezer dagen een drietal predikanten, Ds. W. Bronger (Bentheim), Ds. J. E. Goudappel (Emlichheim) en Ds. E. Kolt-hoff (Veldhausen) een manifest doen verschijnen, dat tegen portkosten verkrijgbaar is bij Boek-drukkerij R. G. Liebscher, Seifhennersdorf Sa.

Het zeer duidelijk gestelde stuk begint met erop te wijzen, dat de in den laatsten tijd weer van alle kanten vernomen eisch: „de opperste plaats in de kerk voor Christus vrij!” en „tucht over leer en leven”, klanken liet hooren, die het gereformeerde oor onmiddellijk boeiden. Alleen maar: waar was dikwijls de schriftuurlijke fundeering der gestelde eischen? Nationaal gevoel kon vaak zich daarin uitspreken, maar de bijbelsche basis ontbrak. Daarom besloot de synode der hier zich uitsprekende kerken, 6 Dec. 1933, zelfstandig haar positie af te teekenen.

Nadat nu is meegedeeld, dat de kerken van Bentheim en Oostfriesland de drie formulieren van eenigheid hebben aanvaard als uitdrukking van haar geloof, en gezegd is, welke principiële grondgedachten daarin zijn neergelegd (verkiezing, verbond, erfschuld, erfsmet, rechtvaardigmaking in Christus, heiligmaking als genade-gave, gereformeerde levensopvatting, „puriteinsche” strengheid) wordt betoogd, dat uit een en ander de noodzaak volgt van een kerk-inrichting en kerk-orde, welke beide het onderscheid tusschen de kerk en het volk genoegzaam in rekening brengen. Alleen het hoofd der kerk, Christus, kan en mag haar leven leiden en besturen; in dit licht is het ambt in de kerk te zien, en is te verstaan, wie en hoedanig de „trouwe mannen” moeten zijn, die naar Paulus' voorschrift, tot het ambt in de kerk te verkiezen zijn. Uit Christus' eenig herderschap en universeel opzienschap (of episcopaat) vloeit de onverbiddelijke afwijzing van de tyranniseerende, en met het staatsgezag zich gelden latende, aan de kerk opgelegde bisschoppen voort. Men zegt: de opperste plaats in de kerk moet open blijven voor Christus; en zeker, in dien zin komt reeds een verzet tegen de machtsusurpatie aan het woord. Welk verzet deze gereformeerde schrijvers niet onverschillig laten kan. Maar nog beter ware het, de kwestie zóó te stellen: de opperste plaats in de kerk is sinds lang bezet; Christus bekleedt haar.

Daarom moeten de oud-gereformeerde kerken haar bezwaar tegen den gang van zaken uitspreken. Wat de gevolgen zullen zijn, ze weten het niet; maar zonder iemands strijd te willen verzwaren, willen ze het geven van een getuigenis niet nalaten.

In dat getuigenis wordt dan tenslotte ook begrepen een protest tegen alle vergoddelijking van het kreaturel, tegen alle menschevergoding, ook tegen de annexatie van den Zondag voor sport of voor vergaderingen en feesten ter eere van de nationale gedachte, terwijl daarbij dan de rechten van het eeuwige leven worden vergeten.

Tenslotte volgt dan een positief vermanend woord tot de leden der kerken zelf, opdat zij zelf ieder voor zich in het leven der gemeenschap staan mogen naar en door de gehoorzaamheid van Christus.

Met groote belangstelling lezen wij dit waardig gestelde stuk. Het is verblijdend, dat hier de gezond-gereformeerde opvatting het woord nam op eigen wijs; dit kalme woord is vreemd aan alle dialectiek, vreemd ook aan alle dualisme (afgedacht dan van een enkelen term, die trouwens in Duitsland anders klinkt dan in Holland), vreemd ook aan de fatale uiteenscheuring der onderscheidene levenssterreinen, welke uiteenscheuring zoo menig van andere zijde ingediend protest krachteloos heeft gemaakt, en feitelijk gevaarlijk.

Wij wenschen den oud-gereformeerden kerken sterkte, en betuigen onze sympathie met dit uitnemende stuk.

K. S.

Foto's voor het Afscheidings-herdenkingsjaar.

De heer G. Sloot, fotograaf te Kampen (Broederweg) heeft een foto (in onderscheiden formaten) gemaakt, waarop broederlijk naast elkaar te zien zijn Van Velzen, Brummelkamp, De Haan, Hel. de Cock. Vier van de „vaders” dus der Afscheiding. In dit jaar der herdenking zal ongetwijfeld menigeen deze foto in zijn bezit willen hebben; ze is fijn uitgevoerd (witte achtergrond) en zoo-veel het mogelijk was, keurig en duidelijk afge- werkt. De heer Sloot wil gaarne nadere infor- maties doen; naar we vernamen, zal hij langs onderscheiden wegen zorgen voor bekendmaking van de uitgave en haar bijzonderheden.

We hebben de foto zelf gezien, in de verschil- lende grootten, en kunnen met vreugde ieder, die zich voor de herdenkingsfeesten van 1934 inte- resseert, en de geschiedenis wil doen spreken in zijn huis- of studeerkamer, den raad geven, zich een exemplaar aan te schaffen.

K. S.

Dat is waar. Zij deden dat echter in de vrijheid, die zij hebben in de vrije kerken. Zij deden het evenzeer als de professoren in de theologie aan de Vrije Universiteit. Maar evenmin als deze laat- sten zochten onder kerkelijke suprematie, evenmin die eersten. De gereformeerden hebben die supre- matie nooit aanvaard. Noch in 1854, toen Kampen verscheen, noch in 1880 toen de leuze „geen kerke- lijke suprematie” aangeheven werd ten bate van de Vrije Universiteit, natuurlijk onder herinne- ring aan wat in de Herv. Kerk mogelijk was. Maar wat daar bestaan kan, is nog niet van kracht voor de vrije Geref. Kerken.

Natuurlijk is het mogelijk, dat de Geref. Kerken een besluit zouden nemen, een leer-uitspraak zouden doen, die een hoogleeraar te Kampen principiële verkeerd leek. Hij zou dan langs den wettigen kerkelijken weg daartegen moeten op- komen; zou moeten trachten, de uitspraak ge- wijzigd te krijgen, doch zou in afwachting daar- van niet publiek ertegen moeten ingaan. Ook niet op den kathedraal.

Maar dat is geen suprematie, want dat is zijn vrijwillig aanvaarde, van te voren voor eventueel voorkomende gevallen vastgestelde houding. Hij deelt ze met alle dominees, en alle schoenpoetsers van zijn kerk, en deelt ze ook met die andere be- lijdenende leden der Gereformeerde Kerken, die hoogleeraar zijn aan de Vrije Universiteit. Die hebben bij hun openbare geloofsbelijdenis precies hetzelfde aan hun kerkeraad beloofd. Ze vonden dat helemaal geen suprematie, doch een acte van hun vrijheid, die zij hadden in Christus Jezus. En in die gebondenheid doen zij nu alles wat zij doen. Zij voeren in die gebondenheid hun tafelgesprek- ken, en in diezelfde gebondenheid hun kathedra- gesprekken.

Wij, gereformeerden, mogen wel heel dankbaar zijn, dat die suprematie over heel de linie van ons hooger onderwijs is afgeschaft.

Dat wij met z'n allen het daarover trouwens al lang eens zijn, is duidelijk. Geloof nog één ver- standig mensch, dat, als het anders was, alsdan vrienden, curatoren van de Vrije Universiteit tevens vrienden, curatoren van de Theologische School zouden willen zijn?

Stel u voor, dat zij den eenen keer (in V.U.- relatie) de kerkelijke suprematie moesten afzwe- ren, en de volgende maal (in Th. S.-verband) haar moesten aanvaarden? Dat lijden droeg geen mensch.

Stel u voor, dat zij den eenen keer (in V. U.- verband) het spook der kerkelijke suprematie te lijf moesten gaan, en den volgende keer (in Th. S.-verband) dat spook zelve ten lijve moesten worden, als curatoren der hogeschool? Het ware om te besterven van schrik.

Dies leven wij ons vrije leven.

't Gezeide spook is maar een spook.

't Verschijnt in Amsterdam niet. 't Verschijnt te Kampen evenmin.

Wij danken voor de Vrije Universiteit.

Wij danken voor de Vrije Theologische School. En leggen zóó den broeder-band.

K. S.

De (oud)gereformeerde stem in Duitschland.

Er is veel te doen, den laatsten tijd, in Duitsch- land over de knechting, die door het nationaal- socialistische régime over het kerkelijk leven al- daar gebracht wordt. Zelfs zijn er kerken in dole- antie gegaan, die weigeren, zich te voegen onder het juk, en die eenvoudigweg haar gang gaan, naar de ontwikkeling van eigen leven, ongeacht de tyrannie, die door de dienaren of de represen- tanten van het in den staat overheerschend ge- weld geoefend wordt.

Zoolang de verzet-actie zich alleen grondde op den eisch, dat de kerk het juk van dwang en vrij- heidsberooft zou mogen weigeren voor zich- zelf, zonder dat evenwel de staats-idee zelf, waar- uit die dwang noodwendigerwijs opkomen moest, in den wortel werd aangetast door een op Gods Woord zich grondende thetische uiteenzetting om- trent den eigen aard van staat, en kerk, en ook andere levensverbanden, zoolang kon die verzet- actie niet zoo heel veel beteekenen. Zij bleef mach- teloos, in den grond. Want tegen dwang verzet zich graag elk-voor-zich. Maar alleen, wie de po- sitie over en weer principiële afbakenen, en dus het verkeerde staats-begrip zelf fundamenteel cri- tiseeren kon, alleen hij was in staat, zijn protest krachtig te doen worden en, wijl het principiële gefundeerd was, daaromheen een keurbende van laaie volharders te verzamelen.

Typisch kwam de betrekkelijke zwakheid en on- vastheid van het gevoerde verzet in twee dingen naar voren:

a) in het herhalen van de verzekering, dat men den strijd niet voerde tegen den staat, den totaal-staat van Adolf Hitler, doch alleen tegen het de kerk drukkende vreemde geweld;

b) in het ontbreken van een confessionneelen grondslag, die het verzet een concreet-reële basis zou kunnen geven.

Deze beide bezwaren zijn evenwel vreemd aan de onlangs verschenen „Kundgebung der altrefo- mieren Kirchen Deutschlands zur kirchlichen Lage der Gegenwart”. In opdracht van de synode dezer oud-gereformeerde kerken in de graafschap

ige bezwaren en voor heel t, en de eene oor wat men amen bij den

raten, wat er eerde corres-

Maar in de ntwoordelijk meenen, dat ereenkomstig toeten zij een nstellen. Ligt nen zij door der andere

Ligt de fout luties hunner slozen gezegd erk belijdenis oof, wat na- volgen heeft), ande roeping

or de andere bij Zondag 21, n, zijn gaven nutte en ter rillig en met

s men ergens le toestanden i voor betere g kan slechts de heele linie et rechte be- ijn — laat ze elijk voor de e thans door te hebben zij met fout, de De eenzijdig- aan een val- heid groeien.

ar dragen. ende werking n. We behoe- i, die bij dat zege de liefde, cht, dat vuur g al eens pijn cht.

kracht, maar

ig zijn artikel lf niets tegen iemend. Maar nt, onmiddell- ns voelen op- ik, in plaatse- iet zijdelings- eden het beter

K. S.

a radio-avond waarvan veel

d is, trof ons k zeer terecht j” in de ver- zette.

vrijheid tegen- vrijheid van i staatsdwang prematie vrij, l zich geheel ar gebonden- ls de hoogste

zeer goed be- iste wijze ge-

mee, dat het rden uit eigen in dezen dub-

ereformeerden ft zich geluk- reyen vrij ge-

te Kampen. in den staats-

kelijke supre-

eigendom was irsvorm heeft, plaats heeft- the hiërarchie gereformeerde ke suprematie.

al de Geref. r suprematie t niet, ze heb-

illig gebonden.

en onze vrouwen. En dat bezit verdedigen wij". Ondanks de bemoeiingen van de regeering, die haar gendarmes de bergdalen instuurt, bestaat er onder die Malissoren nog de bloedwraak. En in die bloedwraak klopt hun levenspols. „Wanneer de Malissoor uittrekt om bloedwraak te volvoeren", vertelt de priester, die 25 jaar onder dit volk heeft gewoond, „is hij niet langer de kleine, zwoegende bergboer met een verscheurd hemd en een huidziekte, maar een adelaar op roef, en wanneer hij op zijn prooi neerschiet, is een oogenblik lang aarde en hemel van hem". „Dat bezit verdedigen wij... dat is niets meer of minder dan de romantiek van honderd jaar geleden! En het is in die romantiek, dat de romantische Den Doolaard zijn stof vindt: zijn verhaal is een bloedwraak-geschiedenis.

In de derde plaats is het boekje sterk van compositie. Tegenover „De Druivenplukkers", dat, naar Van Duinkerken het uitdrukt, „rijk was aan weelderige abaresken" en tegenover „De Wilden van Europa", dat het fragmentarische had van een filmopname, is dit boekje „als gekapt uit een bergwand van hard proza" (van Duinkerken).

En eindelijk is het niet een verhaal-zonder-meer, maar, als altijd bij Den Doolaard, er staat een levensbeschouwing achter, die niet als een stelsel, doch als een beeld-van-ervaring naar voren komt in het slotgedeelte.

Een en ander kan den lezer duidelijk worden als ik een kort overzicht geef van den inhoud.

Een jonge Engelsche geoloog is met een opdracht van zijn maatschappij aangekomen in Scutari en heeft daar zijn intrek genomen in het eenige „hotel" ter plaatse, dat bij de bevolking bekend is als „de herberg met het hoefijzer". De waard verklaart hem dezen naam: „eenmaal werd hier onder mijn dak een opstand beraamd, die gelukkig afliep en den grootsten invloed had op Albanië's lot. Vandaar dit onsterfelijk teken". De bediende van dit lugubere „Grand Hotel" is een vijftienjarige jongen, Leonard. Met hem heeft de geoloog (Raine) een gesprek, (terwijl hij geschoren wordt) dat heelmaal in de sfeer is — en als straks Raine's revolver gestolen is en het hoefijzer voor de deur weggenomen blijkt, begrijpt de lezer aanstonds, dat Leonard er meer van weten zal. Spoedig verneemt hij nader. Op een tocht in de bergen, die Raine onderneemt (een van de vele prachtige fragmenten is de strak-gehouden beschrijving van dezen tocht) hoort hij, dat de jongen, om de eer van zijn afwezigen broer te verdedigen, den minnaar van diens vrouw heeft neergeschoten en nu overal door de gendarmerie wordt gezocht.

Dan komt de dramatische spanning in het verhaal. In den kleinen jongen is de adelaar ontwaakt. Hij volbrengt de stoutste stukken bij zijn achtervolging, zijn arrestatie en zijn grandioos weer ontsnappen aan de gehate gendarmes. En heel het dal leeft mee, werkt mee, omdat het hier gaat om het „dat bezit verdedigen wij".

Raine raakt in dit romantisch geding betrokken, als hij komt bij den Franciscaner pater in Teth, de koning, graaf, biechtvader, dokter van de

streek. In zijn huis ontmoet hij de schuldige vrouw, in zijn huis ook houdt Leonard zich een tijdlang schuil en Raine, die er gast is, komt door hem op de hoogte van het geheele drama.

Als Leonard in een donkeren nacht is weggetrokken, met achterlating van een boodschap, die de adelaars-groothed van dit bergkind doet kennen en hem, ondanks zijn leeftijd, tot een volwassen stempelt, trekken de priester, die van den jongen houdt „om zijn ras", en Raine hem na. En zoo zijn ze getuigen van zijn einde, als hij, hoog in een ontoegankelijke rots verschanst, een vuurgevecht begint met een gendarmerie-patrouille, tot hij, zonder munitie, met een ontzaggeelijken zwaai zich naar beneden stort, vlakbij den priester, dien hij gezien heeft. En terwijl hij daar ligt, in de sneeuw, met gebroken ruggegraat, fluistert hij in het zachte Servisch Raine toe (die met zijn oor bij zijn mond ligt): „Ween niet, heer. Alles is toch in orde. De smaad is gewroken en de pater heeft mij bediend en mij zijn zegen gegeven. Uw revolver is terug en ook het hoefijzer is terug... Nu ben ik vrij".

Ik wilde wel, dat ik de bladzijden kon overschrijven, die in deze apotheose eindigen. Ze zijn inderdaad „als gekapt uit een bergwand van hard proza" — en ze zijn tegelijk romantiek van het allerzuiverste allooi.

Rondom deze spannende geschiedenis staat een decor van werkelijk zeldzame schildering. De rommelig-stoffige stad, de weelderige bergweiden met hun transparante lucht, de steile, barre rotskammen — ze worden telkens als plaats van handeling aangeduid met een enkele forsche lijn, maar zoo, dat de verbeelding van den lezer vleugels aanschielt en hij alle details aanschouwt. Menschen en dingen leven, omdat de plastische kracht van den Auteur ze doet leven. De kleurenbontheid van „De Druivenplukkers" en de schilderachtigheid van „De Wilden van Europa" zijn hier tot een prachtig beeld van beheerschte bewogenheid verstrakt. Er is een meesterschap in dit boekje, dat men niet had verwacht, ook al heeft men het talent van Den Doolaard in zijn voorafgaand werk gezien.

In dit verband nu is het van belang ook op de compositie te letten. Want, ik zei het reeds, voor een deel is daarin de literaire voortreffelijkheid van dit boekje gelegen.

Over de drie hoofdfiguren, Raine, Leonard en den priester loopt een heel merkwaardige constructielijn.

Raine om te beginnen is maar niet een willekeurige toeschouwer in het verhaalverband, doch een onmisbare schakel voor de totaal-gedachte, voor de tragische kracht, die het verhaal heeft. Vlak voor zijn vertrek naar Scutari heeft hij zijn verlovings moeten verbreken, omdat zijn meisje hem bedrogen heeft en vol bitterheid is hij weggegaan naar het verre land en de barre eenzaamheid. En daar vindt hij... zijn eigen geschiedenis, en aan de bloedwraak, die Leonard met zijn revolver voltrekt, heeft hij persoonlijk deel. Hij zegt het ergens in het boekje zelf: „Toen ik als jong geoloog door de Mexicaansche woestijn trok, dacht ik maar aan één ding: werken; en ik verbeeldde mij, dat iedereen, die glimlachte ook werkelijk

gelukkig was. Nu weet ik, wat rimpels beduiden en sommige trekken rond den mond, en het dwalend kijken der oogen; en onder een helle lach hoor ik den grondtoon: onrust en vrees. En op eens wist ik ook, wat wraak is. Toch deinsde ik terug en dagen lang schold ik mezelf een verachtelijke lafaard. En toen Leonard naar de bergen vluchtte, met mijn revolver, voelde ik mij opgelucht alsof hij zich ook wreken ging... voor mij. En daarbij komt nog mijn eigen schuld, want in gedachten had ik den moord reeds begaan. Het gaat toch niet om die ene vingertrek, maar om het voornemen..."

Hier heeft men het begin van de constructielijn: in het actief gebeuren, in de dramatische spanning van Leonards daad en de grandioze wijze, waarop hij zijn Malissoren-roeping vervult, spiegelt zich het passieve drama, dat in Raine's innerlijk zich heeft voltrokken. Dat wil zeggen, dat met tragische kracht duidelijk wordt, hoe beider schuld dezelfde is, maar hoe de primitieve cultuur van het bergkind hem tot adelaars-hoogte doet stijgen, waar de beschaafde Westering in vreesachtigheid terugdeinst.

En die lijn wordt voortgezet in de figuur van den pater. In een lang gesprek, dat Raine met hem voert, komen beiden tot het peilen van eigen zielsgesteldheid. De pater, die hier in dit bergnest is opgeborgen, omdat zijn invloed door de overheid werd gevreesd, komt tot de ontdekking, dat zijn optreden onder de Malissoren, die hij stijft in hun verzet tegen de regeering, voortvloeit uit gekwelste ijdelheid. „Welk een waarschuwing", barst hij uit, „God heeft u hierheen gezonden". En den jongen man, die deze boodschap hem brengt, doet hij inzien, dat „het leed is als het schuren van een grondgolf, die de diepte schept". En dat „alleen in het leed het geweten wakker (wordt)".

Met deze, uiteraard korte aanwijzing van den inhoud en de constructielijn van het boekje, zijn we tegelijk gekomen bij de beschouwing, die er achter staat, bij het beeld-van-ervaring, dat er uit naar voren komt. Kort en duidelijk is dat gezegd door den essayist van het Utrechtsch Dagblad: het is de botsing tusschen twee culturen, en het probleem van geweten en verantwoordelijkheid, die hier gestalte krijgen. Het probleem van geweten en verantwoordelijkheid: bij Raine, die er niet uitkomen kon, bij den pater, die het niet zag, bij den jongen Malissoor, die zich verplicht achtte de eer te redden, maar den revolver teruggaf en een gevaarvolle expeditie naar Scutari riskeerde om het hoefijzer weer op zijn plaats te hangen — dat is, die het oploste overeenkomstig zijn cultuur! En daarin grooter was dan de beide anderen.

Meer behoef ik er niet van te zeggen: wat de beschouwing is en bedoelt, is met deze enkele aanduiding voldoende aangegeven.

Dat we haar niet kunnen aanvaarden spreekt eveneens vanzelf.

Bij herhaling heb ik gesproken over de bezwaren, die onzerzijds bestaan tegen de vitalistische romantiek van Den Doolaard en ik behoef die nu niet weer te noemen. Ook tegen dit boekje

avonden van gezellig huiselijk verkeer voor dezen pastor tot de groote uitzonderingen behoorden. De intense belangstelling, waarmee Z.Eerw. de courant leest, doet u haast vermoeden, dat hij zelfs ook nu nog zoo wat bezet is. Misschien concipieert hij wel den volgenden brief aan zijn Jeruzalemschen vriend.

Wat een verschil van aspect is er tusschen het interieur van de huiskamer in de Spinozastraat en de foto uit den Giessendamschen tijd. De laatste is geheel geknipt naar het fatsoen van die dagen: het groote tenue van dominee, het kornetje van de Pastoorsche, en niet het minst dat pakje van den kleinen Willem. Zie maar eens naar de strikdas en de broekspijpen van het arme kereltje. Met wat behoedzame zorg houdt de moeder hem met beide handen vast. Het ventje was lam en moest altijd worden gedragen. Innig waren de ouders aan dit „vrome kind" verbonden. Deze foto geeft te zien: ambtelijke waardigheid, huiselijk geluk en oudersmart.

De eerste Willem stierf toen hij 4½ jaar was. Tot vijfmaal toe moesten de diep beproefde ouders een Willem naar het graf brengen. Wat een smart dit voor hen geweest moet zijn, teekent Ds Gispen treffend in een lezing over „De strijd om het kind", gehouden in het gebouw van het „Nul" te Amsterdam: „Wij leven in onze kinderen voort. Ons leventje is zoo kort. Met onze kinderen is het samengegroeid, wordt het verlengd en vermenigvuldigd". Welk een feestdag van rijk en hoog geluk moet het dan geweest zijn, toen Ds Gispen op 74-jarigen leeftijd den zesden Willem te Zwolle, 'svaders oude gemeente, als dienaar des Woords bevestigden mocht.

Hoe ontroerend is het, als Dr Rullmann meedeelt, dat de trouwe gade, die met haar man zoo dikwijls weenend bij het sterfbed hunner lievelingen had gestaan, gesterkt werd, om met eigen hand de oogen van haar overleden echtgenoot te sluiten (blz. 354).

Eerst als gij het boek ten einde toe gelezen hebt,

gelden ze. AL van den jong leeft nog, ma hoog is geg „de beschou" gekristallisee tijk besef vrouwen van opmerkt: „le katholicisme. daarmee een dennen rom christelijke o dingslijn loog als trouwen. schijnselen. laatste vlo uit de eer andere norm. Maar het-n niet uit de c ning is in d sproken is „flonkerend, schrijft „over als de kleur loog vond, E

We leven niging, vers- uitgang van enz. en deso bracht de dam over de tegen ruim werd de dam bezocht is het aan de provincie. tot over de kon een fil opname van maand Maan werden de Holland-Ierla speeld;

leverde de te Amsterdam 140.000 netto zijn de ba groote sted bezet; staan de m der bioscops werd er j- vang van de een matig n koopers van was de vo duizend zesh der plaatsm

Wie lost c Of is het allerbedenke

wordt de fot parant. Zij t in enkele, s. Zie nu ee- zijn komst- aan? vrangt en het bejfe zijn vervan het mooie heldere kijke wen, de sch hoeken van lach om spe- het is hem i Kampen kw School heeft uiterlijke ve innerlijk we-

Het portre- loont den n zoudt niet z dienstjaren i moeitvollen zich de vele hem geschor gaande, hoe bereiding.

Ds Gispen woord. Hij schrijven, d preeken en den scholast niet van kl vreemde bes

Hij was i pers. Als pi ment; tijdpr actueele art

Jaarboekjes te Jeruzalen

Het portr geïnteressee

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

Sprekende portretten.

In het rijke boek van Dr Rullmann over Ds W. H. Gispen vormen de portretten, waarmee het op zoo keurige wijze „verlicht" is, een bijzondere attractie. Zij maken den hoofdinhoud er van voor u zichtbaar.

De lectuur van dit mooi geïllustreerde geschrift brengt telkens tot tweërlei handeling: die van het lezen, en daarna die van 't bekijken der foto's. Het lezen legt voor u spanning in het portret, zoodat ge, wat gij gelezen hebt, er van afziet. Het emotioneel is er nu ingekomen. 't Is of het portret u aanziet, of het lot u spreekt.

Die portretten geven een biografie in het klein. Ze doen u zien de eerste ontluiking, de voortgaande, al schooner wordende ontplooiing van de persoonlijkheid, totdat, na den vollen bloei van 's levens middaghoogte, de moede en vermoeiende neergang komt.

Dr Rullmann biedt ook de portretten van hen, die met Ds Gispen hebben saamgewerkt. Deze twee reeksen geven vereenigd het volle beeld te zien. De Auteur heeft zijn hoofdfiguur ten voeten uit geteekend in de geschiedkundige drapeering, die er bij behoort. 't Is de bedoeling van den Schrijver, zijn lezers niet maar de levensbijzonderheden, doch vooral de persoonlijkheid van Ds Gispen te doen kennen en de sfeer, waarin hij zich bewoog. Zijn daden en zijn geschriften zijn de tolken van zijn persoonlijkheid.

Een persoonlijkheid, in wiens leven en arbeid zich deed gelden één groote mysterieuze kracht, waardoor het is opgebouwd. 't Is het geloof in God almachtig en in Jezus Christus Zijnen Zoon, het Hoofd der Christelijke Kerk, den Koning van het Godsrijk.

Hoe worden wij aanstonds vastgehouden door de foto: „Het gezin Gispen in den Giessendamschen tijd", tegenover het titelblad. De jonge dominee in het ouderwetsche ambtsgewaad. Heel de verschijning maakt op u den indruk van iemand, die er wezen kan. Gij kunt er, ten spijt van de witte das en bef, den Amsterdamschen jongen, die heel wat aandurfde, nog uit herkennen. Die stijve bef en die das vormen anders wel een eigenaardig contrast met dat schrandere, frissche gelaat en die sprekende oogen. De uitgesneden preekjas ontlokt als vanzelf de opmerking: ja, snedig en puntig, dat was Gispen!

De groep vormt een belangwekkend trio: vader, moeder en kind. Vaders rechterhand rust op den schouder van zijn echtgenoot. De gestrekte linkerarm met die voluit zichtbare hand, doen gevoelen, dat gij hier te doen hebt met een man, die weet, waar hij staat en ook waarvoor hij staat.

Dr A. Pierson zegt van Mr Groen van Prinsterer, „dat hij gekomen is, waar hij gekomen is aan een vrouwelijke hand". Dat is ook op Ds Gispen van toepassing. De jeugdige Jenneke van Delden heeft niet minder sprekende oogen dan haar man.

Het kornetje vermag de fonkeling er van niet te dooven. Dit portret brengt duidelijk in beeld den steunenden en stuwenden invloed, die een flinke vrouw uitoefent op haar man. Ds Gispen had in zijn jeugd zoo onvoldoende lager onderwijs ontvangen, dat hij niet eens zonder groote fouten kon schrijven. Op aandringen van zijn vrouw kocht hij, 't was in het jaar 1860, een taalboekje, om er zuiver Nederlandsch uit te leeren. Dit éne trekje is sterk sprekend. Meermalen ben ik er getuige van geweest, welk een vriendelijke, altijd tot hulp bereidvaardige gestalte zij was. Zie het portret bij bladzijde 336.

En dat zoo gezellige huiselijk taferel op pagina 258 geeft op bekoorlijke wijze te zien, welk een liefelijke sfeer zij voor haar gezin wist te scheppen. Gij kunt bij het bekijken van dit mooie plaatje de gedachte nauwelijks onderdrukken, dat zulke

III ZIELKUNDE III

De wijsgeerig-theologische kant onzer vraagstelling.

Tot dusver schreven we een drietal artikelen onder den titel: Het „ik“. De bedoeling dezer artikelen was, na te gaan, wat we eigenlijk onder het woord „ik“ hebben te verstaan. Uit den aard der zaak moesten we, om daarover zekerheid te hebben, ons wenden tot een onderzoek naar de betekenis, die het woord „ik“ in het spraakgebruik heeft; en hadden we tevens vast te stellen, op welke wijze wij bij onszelf een bewustzijn omtrent een „diepste ik“, een „kern der persoonlijkheid“, of hoe men dat „eigenlijke ik“ ook anders omschrijven wil, aantreffen.

De bedoeling onzer artikelen over het „ik“ was dus, duidelijk te maken, ten eerste, dat men het woord „ik“ óók gebruikt in anderen zin, dan ter aanduiding van den geheelen persoon, zooals hij zich in het leven beweegt; en ten tweede, dat men dat doet op goeden grond. Het woordgebruik is daarmede gerechtvaardigd.

Nu komt evenwel een andere vraag. Het is deze, of men nu in de wijsbegeerte en vooral of men in de theologische gegevens grond vindt om de onderscheiding tusschen „natuur“ en „ik“ te rechtvaardigen¹⁾. Ja, ter eerster instantie gaat het er eigenlijk om, dat uitgemaakt worde, of de Schrift zelve ons voor zulk een onderscheiding goeden grond geeft.

Daarom moeten we thans den wijsgeerig-theologische kant van de vraagstelling nader bezien.

Wanneer we daarmede beginnen, doen zich evenwel zeer groote moeilijkheden voor. Moeilijkheden, die in onzen kring eigenlijk pas sinds de laatste tien à vijftien jaren zijn opgekomen.

Wat toch is het geval? Steeds weer moet men, indien men spreekt over wijsgeerige en over theologische vraagstellingen, óók indien men handelt over de belijdenisuitspraken der Kerk, terug naar de eerste eeuwen van onze jaartelling, waarin de grondslag gelegd werd voor alle latere formuleringen van de belijdenisschriften en voor alle latere omschrijvingen en uitdrukkingen van de orthodoxe geloofsovertuiging.

In de eerste eeuwen toch heeft de kerk zich tegen allerlei aanvallen van buiten moeten verdedigen; in de grieksch-romeinse wereld was zij geroepen de waarheid te handhaven tegenover allerlei aanval; men poogde in de kerk zelve de van God in Zijn Woord en in Zijn Zoon ons geopenbaarde waarheid zoo scherp mogelijk te omschrijven; de kerk zelve heeft door veel strijd heen eindelijk formuleringen gevonden, welke haar rust gaven, en eeuwen lang zijn deze formuleringen gezien als de meest juiste en de zoo scherp mogelijke omschrijving van hetgeen

1) Het uitgangspunt van ons betoog was immers juist deze onderscheiding! (Zie ons artikel van heden voor zes weken.)

Het toont de gouden kleurenpracht van zijn Herfsttijd. Wat spreekt er uit die oogen een visie, welke diep schouwt, en wat een diep licht er in die krachtige trekken om den mond. Gij leest van dat gelaat, bijna geheel omlijst door het zilver van den baard, een gerechtvaardigd gevoel van zelfbewustzijn. „Ik mag wel zeggen“, zoo schreef hij eens, „dat ik wat ben, als ik er maar bij voeg: door de genade Gods ben ik, wat ik ben“.

Op zijn borst draagt deze kruisprediker het teken der hooge onderscheiding, hem door H.M. de Koningin verleend.

En hoe sprankelt op dit gelaat die fijne humor, een zijner meest in het oog vallende karakteristieken, welke nog steeds in veler herinnering voortleeft.

Toen wij tegelijk uit de zaal gingen, waarin Dr. Kuyper zijn doorwrochte rede over het recht van Universiteitsstichting had gehouden, ontmoette hij mevrouw O. Haar op den schouder kloppend, zei hij: „Zult u het netjes aan uw man oververtellen?“

Als Ds C. van Proosdij het beroep naar de kerk van Amsterdam had aangenomen, deed Ds Gispén in het gesprek met enkele vrienden de leuke opmerking: „Nu zal ik van mijn spinazie wel wat moeten missen“.

De oude broeder Sw. uitte op zijn ziekbed aan Ds Gispén de klacht, dat hij zoo weinig kon getuigen. Het antwoord luidde: „Dat is ook niet meer noodig, u hebt heel uw leven op de bazuin geblazen“.

Man van humor, doch ook van diepsnijdenden ernst. Een jong predikant moest, vanwege de pertinente loochening van cardinale stukken der Christelijke leer, uit het ambt ontteld. Altijd onvergetelijk blijft mij het oogenblik, waarin Ds Gispén smeekte, dat de Heere dezen jongen man toch de oogen openen mocht, om de trotsche hooft van zijn hart te verfoeien, waardoor hij stout durfde ontkennen, wat de Heere in Zijn heilig Woord zoo stellig heeft geopenbaard.

door God aan zijn kerk als waarheid was geopenbaard. Geslachten van denkers en leiders hebben eeuwen lang bij deze formuleringen geleefd; de mannen die leiding gaven, en door God geroepen waren om tegen vernieuwde aanvallen van den vijand de waarheid verder uit te bouwen, wat de omschrijving in woorden aangaat, hebben op de basis van hetgeen in de eerste eeuwen door de kerk werd beleden en geformuleerd, hun formuleringen gegeven; de kerken van later eeuwen, ook juist die der Reformatie, hebben zich bij de oude uitdrukkingen aangesloten; en eeuwen lang heeft onze God uit Zijn kerk den dank ontvangen voor het feit, dat Hij telkens weer zijn kerk „in alle waarheid had geleid“ en door Zijn Geest „het licht op den kandelaar“ had gelaten.

Nu werden voorheen die eerste eeuwen wel fel aangevallen. Het gewone betoog van de valscheit dusgenaamde wetenschap was, dat deze eerste eeuwen van christelijk denken voor alle waarachtige wetenschap den dood beteekend hadden. „Och“, zoo zeide men, „het christendom heeft een eind gemaakt aan het sprankelen van den fijnen grieksch geest. De kerk heeft de schoonheid van het grieksch denken niet gewaardeerd; zij is haar eigen gang gegaan, en daarbij heeft zij, in plaats van te achten op hetgeen aan kennis-bezit in de Griekse wereld aanwezig was, in overschatting van het christelijk geloofsbezet, het grieksch denken in feite, ten koste der menschheid, groot onrecht aangedaan“.

Tegenover zulk een betoog, heeft de kerk en hebben de christelijke denkers immer staande gehouden, dat het in de worsteling der eerste eeuwen niet ging om het bewaren van een heidensch cultuurgood, maar dat het ging om de Openbaring Gods, om de Waarheid, die Hij aan Zijn kerk, dwars door allerlei bestrijding en door allerlei aanval heen, te formuleeren en te handhaven gaf.

Maar met dat al bleef in het oog der humanistische wijsbegeerte de kerk het instituut, dat een domper beteekend had voor het lichtende glanzende van de heidense wetenschap; de kerk en de christelijke geleerden hadden, zoo zeide men, groote schuld op zich geladen, door de fijnheid van den grieksch geest als cultuurbezit niet voldoende te waardeeren.

Bij deze beschuldiging bleef de kerk evenwel rustig. Zij wist, dat de humanistische wetenschap niet kon verstaan om welke goederen het in de eerste eeuwen der kerkhistorie was gegaan. En zij beleed het, dat de Waarheid Gods óók den Grieken een dwaasheid is.

Maar er kwam een wijziging in den toestand. De duitse wijsbegeerte, zooals die zich vanaf het begin van de vorige eeuw heeft ontwikkeld, nam tegenover veel van het vroeger zoo gewaardeerde „grieksch cultuurbezit“ een veel meer gereserveerde houding aan. Dat kwam, omdat haar probleemstellingen langzamerhand andere geworden waren, dan die van de wijsbegeerte der vroegere eeuwen. We komen op deze kwestie later nog wel uitvoerig terug. Slechts één voorbeeld willen we geven.

Bij het graf van Professor Biesterveld hadden verschillende sprekers het woord gevoerd. Ten laatste trad Ds Gispén naar voren met de korte, krachtige betuiging: „Wij hebben te aanbidden“.

Een man van kinderlijk geloof.

Op een der Amsterdamsche grachten hadden wij een eind samen gewandeld. Bij het verder gaan, zag ik, hoe een lid der gemeente, mij wel bekend, stil stond op den weg en met een blik vol welgevallen hem een poos nastaarde.

De man van groote populariteit.

Als hij zijn vijftigjarige ambtsvervulling mag gedenken, toont zijn beeldenis, zie blz. 340, de vervulling van Psalm 92:15. Nóg bliken de oogen van lichtjes.

Eindelijk stuiten wij op de foto: „Gispén op zijn ouden dag peinzendmoede“, blz. 291. Uit heel die gestalte spreekt weemoed. De uitkomst van zijn werk heeft hem niet ten volle bevredigd. Doch zelfs in de diepe schaduwtonen spreekt uit die oogen nóg kracht. De linkerarm daalt moede en mat omlaag. Doch niet de beide handen hangen terneer. De rechterhand steunt het peinzend hoofd. Dat treffend beeld staat pikant tegen het licht van den achtergrond met zijn zilverachtige diepte. De linkerhand doet denken aan wat hij met stervende lippen sprak: „Ik heb gedaan“. En de rechterhand aan het allerlaatste moment, toen hij, naar den hemel wijzend, half zingend zeide: „Ik zal Zijn naam...“ (blz. 354).

Wat op blz. 145 wordt gezegd van Ds de Moen, geldt ook ten opzichte van Ds Gispén: „In dezen Christen was veel van Christus“.

Daarom mag het zoo vruchtbare leven van dezen man van singuliere gaven voor alle dienaren des Woords en voor elk belijder van Christus gelden, als een heldere spiegel, als een treffend exempel, dat waardig is, tot in geslachten in dankbare gedachtenis te worden gehouden.

J. P. T.

pels beduiden, en het dwaalen helle lachvrees. En opch deinsde ik een verachtar de bergen ik mij opgez... voor mij huld, want in begaan. Het rek, maar om

e constructie: dramatische de grandioze eping vervult, lat in Raine's t wil zeggen, t wordt, hoe oe de prima tot adelaarsafde Westerle figuur van at Raine met ilen van eigen n dit bergnest door de overatdekking, dat die hij stijft voortvloeit uit aarschuwing, en gezonden" oodschap hem ed is als het liepte schept". weten wakker

zing van den et boekje, zijn uwing, die er ing, dat er uit is dat gezegd a Dagblad: het n, en het prodelijkheid, die an geweten en e er niet uit t niet zag, bij rplicht achtte er teruggaf en tari riskeerde te hangen — g zijn cultuur! le anderen, eggen: wat de ze enkele aan-

arden spreekt over de be- en ik behoef gen dit boekje

er voor dezen e behoorden. e Z.Eerw. de eden, dat hij Misschien oon- brief aan zijn

r tusschen het Spinozastraat chen tijd. De alsoen van die inee, het kor- het minst dat ie maar eens van het arme rg houdt de st. Het ventje edragen. Innig id" verbonden- lijke waardig-

hij 4½ jaar liep beproefde brengen. Wat et zijn, tekenf ver „De strijd bouw van het onze kinderen onze kinderen rleugd en ver- en hoog- en Ds Gispén lem te Zwolle, r des Woords

ullmann mee- haar man zoo hunner lieve- om met eigen echtgenoot te e gelezen heb,

gelden ze. Als de pater, met het zieltoegend lichaam van den jongen in zijn armen, zegt: „Zijn lichaam leeft nog, maar ik weet zeker, dat zijn ziel al omhoog is gegaan, daarboven, in het onweer“, is „de beschouwing“ van het boekje in die woorden gekristalliseerd, maar is ze tevens voor ons christelijk besef geoordeeld. En als hij bij het ontvouwen van zijn denkbeelden, tot recht begrip opmerkt: „let wel, alles wat ik hier zeg is geen katholicisme, maar eenvoudig: religie“, wordt daarmee een begrip geïmporteerd, dat in den modernen roman veelvuldig voorkomt, maar voor christelijke overtuiging onaannemelijk is. De scheidingslijn loopt ten aanzien van de literatuur, zooals trouwens ten opzichte van alle levensverschijnselen, tusschen waarde en waardeering. De laatste vloeit voor ons niet en nooit zonder meer uit de eerste voort: voor waardeering gelden andere normen.

Maar het niet-kunnen waardeeren sluit ook weer niet uit de erkenning der waarde. En die erkenning is in dit geval volmondig. Want literair gesproken is dit kleine boekje een meesterstuk, „flonkerend, gelijk de bovengenoemde essayist schrijft „overal van wijsheid en schoonheid, evenals de kleuren der ertsen, die de Engelse geoloog vond, flonkerden in de zon“. C. T.

Puzzle — of symptoom?

We leven in een tijd van malaise, crisis, bezuiniging, versobering, salarisvermindering, achteruitgang van zaken, beperkende bepalingen, enz. enz. en desondanks:

bracht de vermakelijkheidsbelasting in Amsterdam over de maand Maart meer dan f60.000 op, tegen ruim f54.000 in dezelfde maand van 1933; werd de automobieltentoonstelling te Amsterdam bezocht door 110.000 betalende bezoekers;

is het aantal automobielen boven de 100.000 in de provincie Noord-Holland in nog geen jaar tijds tot over de 10.000 geklommen;

kon een filmaatschappij het riskeeren, voor de opname van een belangrijke gebeurtenis in de maand Maart f15.000 te besteden;

werden de voetbalwedstrijden Holland-België en Holland-Ierland voor een uitverkocht Stadion gespeeld;

leverde de zesdaagsche wielervedstrijd, onlangs te Amsterdam gehouden, een bedrag van ongeveer f40.000 netto winst op;

zijn de buitenterrassen der restaurants in de groote steden 's Zondags tot de laatste plaats bezet;

staan de mensen voor de avondvoorstellingen der bioscopen in de rij;

werd er j.l. Zondag een kwartier na den aanvang van de voetbalmatch Nederland-Ierland voor een matig mooie plaats nog f15 betaald aan opkopers van kaarten;

was de voetbalmatch zelf door negenendertigduizend zeshonderd mensen bezocht, — prijzen der plaatsen variërend van f0.60 tot f5.—

Wie lost deze puzzle op?

Of is het misschien niet een puzzle, maar een allerbedenklijkst symptoom?!

W. B. H.

wordt de foto tegenover het titelblad voor u transparant. Zij toont u heel het leven van Ds Gispén in enkele, schier alles zeggende beelden.

Zie nu eens naar het portret: „Ds Gispén bij zijn komst te Zwolle“, blz. 136. Is dat dezelfde man? vraagt ge onwillekeurig. De stijve witte das en het befje heeft hij in Giessendam gelaten. Ze zijn vervangen door een simpel wit strikje. Maar het mooie voorhoofd, de sprekende oogen, die heldere kijkers van onder de donkere wenkbrauwen, de scherpe lijn van de neus en vooral die hoeken van den mond, waar een schalksche glimlach om speelt, zeggen u: Ja, het is dezelfde. Doch het is hem in alles aan te zien, dat hij toen „van Kampen kwam“. De schaaft van de Theologische School heeft zich niet alleen ten aanzien van zijn uiterlijke verschijning, doch vooral ook op zijn innerlijk wezen doen gelden.

Het portret bij zijn komst te Amsterdam, blz. 210, toont den man in de kracht van zijn leven. Gij zoudt niet zeggen, dat hij toen reeds vijf en twintig dienstjaren achter zich had, vol van moeilijken en moeievollen arbeid. Eerst in Amsterdam hebben zich de vele gaven en krachten, door den Heere hem geschonken, ten volle ontplooid. Al het voorgaande, hoe gewichtig ook, is de periode van voorbereiding.

Ds Gispén is de man van het schier altijd rake woord. Hij laat vader Stijfstra aan zijn zoon schrijven, dat de predikanten „den Bijbel moeten preeken en de gedachten van Gods Woord niet in den scholastiekken pekelen moeten leggen, opdat ze niet van kleur en smaak beroofd worden en vreemde bestanddeelen er zich mede vermengen“.

Hij was in het bijzonder ook een man van de pers. Als publicist had hij een tiensnarig instrument: tijdpreken, dogmatische opstellen, allerlei actuele artikelen in periodieken, mengelwerk in Jaarboekjes en vooral de Brieven aan een vriend te Jeruzalem.

Het portret op bladz. 274 heeft mij het meest geïnteresseerd. Zóó heb ik hem van nabij gekend.